

CIUTADANIA: EL DRET A TENIR DRETS

GUSTAVO LACERDA

Belo Horizonte, MG, Brasil

La noció de ciutadania dels subjectes constituents d'un estat és fonamental perquè es garanteixi, fins i tot, la seva existència política. Aquesta característica és atribuïda i legitimada per la comunitat política i descansa en un principi d'igualtat dels subjectes que formen tal comunitat. Amb tot, cal entendre que aquesta igualtat ("isonomia": igualtat davant la norma) no és una constatació de la natura, tal com es creia en el passat. Ara bé, com presenta la filòsofa política alemanya Hannah Arendt: "Nosaltres ens tornem iguals que els membres d'una col·lectivitat en virtut d'una decisió conjunta que garanteix a tots uns drets iguals". Així, perquè això passi, cal l'existència d'una institució política, d'un estat que reconegui aquests individus iguals com a ciutadans seus, és a dir, posseïdors de drets i deures recíprocs en pro del bé comú. És per aquest motiu que la ciutadania és el principi per poder tenir "el dret a tenir drets".

La comprensió d'igualtat i qui eren aquests iguals no sempre ha sigut la mateixa. Si tornem al naixement de la política a la Grècia antiga, veurem que no tots aquells que vivien a la *polis* (ciutat) grega eren considerats els seus ciutadans, ja que aquests eren tan sols els homes adults, lliures, nascuts a la polis. Les dones, els esclaus, els nens i els estrangers no tenien ciutadania i, per tant, no tenien vida política, tan sols vida social. El caràcter de ciutadà s'atribuïa d'acord amb el paper natural que cada individu portava a terme a l'Univers. D'aquesta manera, solament l'home adult, lliure, nascut a la polis, podia entrar en l'administració de la vida pública. És per això que, a la Grècia antiga, no hi ha grans canvis socials, tan sols n'hi ha uns quants de ben contextualitzats, com ara per exemple d'home lliure a esclau (si fos un derrotat a la guerra o un morós) o de ciutadà a estranger (si se n'anava a viure a una altra polis). La societat estava estancada, aturada, establerta d'acord amb l'harmonia present a l'Univers.

L'Edat Mitjana tampoc no fugí d'aquesta lògica grega. El fet que la diferencia és que la seva justificació rau en una voluntat divina, és a dir, els papers socials resulten del naixement de l'individu segons la

voluntat de Déu. Així, els drets i els deures es concedeixen d'acord amb la voluntat d'aquells que "Déu va voler" que nasquessin amb poder per a tal concessió. Això es donava en una relació de servitud, on els senyors concedien aquests drets als seus serfs d'acord amb la seva voluntat, i no perquè aquests en tinguin la dignitat.

A l'Edat Moderna, amb l'ascensió de la burgesia al poder, el naixement de la ciència moderna, el naixent capitalisme i la formació dels estats nacionals, és quan s'estén la isonomia a tots els que ara són vistos com als seus nacionals (aquells que pertanyen a un determinat estat perquè hi han nascut o perquè han demanat aquesta nacionalitat).

És interessant adonar-se que la ciutadania, aquí, té un vincle directe amb un sentit jurídic de poble. És a dir, la nacionalitat és un requisit per obtenir la ciutadania. Ara cal que els homes siguin entesos com a individus i que tinguin assegurat per l'estat drets com ara la vida, la llibertat i la propietat, per tal de poder vèncer la seva força de producció, de tal manera que s'afavoreixi el lliure comerç. Fixeu-vos que aquí hi ha una inversió del sentit de la vida normal i corrent: si abans la cosa pública centrava les preocupacions de la política, ara és la satisfacció de necessitats la que les centra. L'home passa a ser definit per la seva capacitat de producció. El poder, aquí, passa a assumir la trista equació següent: PODER=VIOLÈNCIA (Hannah Arendt, *Els orígens del totalitarisme*)

Tanmateix, amb la crisi econòmica que ha arruïnat Europa des del segle XIX, i amb l'agreuïment en el període posterior a la Primera Guerra Mundial, l'atur desbocat i l'estat de misèria instituït, va haver-hi l'ambient propici perquè ideologies totalitàries arribessin al poder, amb una proposta "messiànica" de salvar el món mitjançant una política racista, "netejan el món d'aquells que no haurien d'haver existit mai". Amb aquesta pràctica, el totalitarisme amenaça fortament els "drets de l'home", i els du a una crisi quan retira, a aquells subjectes entesos com a "enemics objectius" de l'estat, la seva ciutadania, és a dir, quan els converteix en apàtrides. Aquests no compten

amb la protecció de les lleis ni de cap acord polític que els reconegui com a ciutadans. Tenen la seva existència negada: només són éssers humans. Com que tots els països també es trobaven en una situació de debilitat econòmica i amenaçats per la ideologia totalitarista, ningú no va voler rebre aquesta quantitat de gent sense pàtria. Així doncs, aquesta mesura va afavorir les polítiques totalitàries d'extermini. L'estat totalitarista va fer que la concepció d'Estat Modern s'ensorrés. Ara cal un nou estat. Aquest ha de tenir, com a compromís primordial, la dignitat humana.

La gravetat del problema amunt esmentat, en aquell moment, estava en el fet que no existien, en l'àmbit global, drets que respectessin només el fet de ser humà i prou, independentment de la necessitat d'un estat que assegurés aquests drets a l'individu. A partir d'aquí hi ha la necessitat de reflexionar sobre uns drets humans que protegeixin el dret de l'home d'habitar en el món a la seva manera, tenint en compte que el totalitarisme té la intenció d'acabar amb la pluralitat humana (diferències de tarannà), ja que només poden existir en el món aquells que el sistema considera dignes d'existència.

D'aquesta manera, la *Declaració universal dels Drets Humans*, compromesa amb la dignitat humana, va ser una resposta a aquesta crisi dels "drets de l'home". A l'article XV de l'esmentada declaració s'expressa que "tota persona té dret a una nacionalitat" i que "ningú serà arbitràriament privat de la seva nacionalitat, ni

del dret de canviar de nacionalitat", és a dir, el dret a una nacionalitat i, per tant, a una ciutadania són requisits fonamentals per a una vida digna en aquest món. Això perquè només per aquest vincle politicojurídic les persones poden desenvolupar, amb seguretat jurídica, les seves capacitats en un espai comú, acaben transformades i, alhora, transformen el món a la seva manera.

D'aquesta manera es veu clarament que els Drets Humans són una conquesta històrica de la humanitat. En aquesta conquesta, la garantia de la ciutadania és fonamental per a la conservació de la pluralitat al món i pel "dret a tenir drets". Per tant, és tan sols per un compromís amb la consciència ciutadana que conservem un espai públic fidel al seu primer compromís: ser un ambient propici i garantidor del bé comú, és a dir, un espai polític per excel·lència. I tan sols comprometent-nos, amb ferma militància, a aprofundir i defensar la consciència ciutadana és quan assolirem un espai públic fidel al que ha de ser: l'ambient propici i garantidor del bé comú, de tots i cadascun. Aquest ha de ser, per a tots nosaltres, l'espai polític per excel·lència.

Referències:

ARENDT, Hannah. *Los orígenes del Totalitarismo*, Taurus, Madrid 1974; ID, *Qué es política?*, Paidós, Barcelona, 1997; LAFER, Celso, *A reconstrução dos DDHH, diálogo com H. Arendt*, Companhia das Letras, São Paulo 1988. *Declaración Universal de los Derechos Humanos* (cf. aquesta Agenda Llatinoamericana, p 24).

LES TRES DIMENSIONS DE LA CIUTADANIA

Ciutadania civil: es compon dels drets per a la llibertat individual: la llibertat d'expressió, pensament i religió, dret a la justícia i dret a la propietat i a establir contractes vàlids.

Ciutadania política: consisteix en el dret a participar en l'exercici del poder polític com a membre d'un cos investit d'autoritat política o com a elector dels seus membres.

Ciutadania social: abasta tot un espectre que inclou el dret a un mínim benestar econòmic, a compartir plenament l'herència social i a viure conforme als estàndards predominants de la societat.

PNUD, *Informe Regional de Desarrollo Humano 2013-2014. Diagnóstico y propuestas para América Latina*, PNUD, Nueva York 2013, pàg 11.